

Eörsi István börtönnaplója

Egy siralomházat is megjárt, életfogytiglanra „kegyelmesített” hajdani '56-os politikai fogoly mondotta, hogy e súlyos ítéleteket csak úgy lehetett elviselni, ha az ember nem tört össze. Aki bedobta a törülközőt — annak morális és fizikai tartása egyaránt megtörött, aki pedig szirénhangokra hallgatott —, mert ilyenek is akadtak, s hozzá nem ritkán —, az nyerhetett ugyan előnyt az elbírálásnál, de örökké cipelnie kell megalkuvása terheit. A helytállás, a meg nem roppanás receptje pedig, mondja fenti informátorom — a jellemben rejlik: ha az alany elég szívósan hisz ügye tisztességében, ha tudja, hogy igaza van, akkor ez elegendő erőt adhat neki arra, hogy emelt fővel és töretlen kedéllyel élje át a megpróbáltatásokat, esetleg a vesztőhelyét is.

Emlékezés a régi szép időkre című börtönnaplójából úgy tűnik, **Eörsi István** sem kételkedett küldetése igazában — az ítélet azon alapult, hogy ő volt az Irószövetség összekötője a Nagybudapesti Munkástanácshoz —, de ezen felül volt még egy többlete: a *humora*. A nemrég számozott kiadásban megjelent, s most a Napraforgó Kft. kiadásában legalísan is vásárolható kötetből kitűnően, ugyanis megvolt az a morális készsége, hogy rózsásnak nem mondható helyzetét kívülről és felülről tudja szemlélni, mint valami brechti elidegenítettségben, s mindig ironikus távolságtartásban. S hogy ez nem az évtizedekkel későbbi lejegyzésnek tulajdonítható csupán, azt megannyi, láthatóan egyidejűségben született megállapítás, kommentár, anekdota bizonyítja — meg a börtönben született versek, vécépírra jegyzetelve és a memóriába rögzítve, jobb időkre. „Csupa szám és csupa csik — mondják, fogoly vagyok itt, — hadd mondják csak, hadd higgyék, — amíg hihetik” — egy 1957 júniusában született vers utolsó szakasza

jelzi, miként őrizte meg szuverenitását és bizakodását a zárkában.

A kötet rangját nemcsak az adja, hogy a hol együttérzéssel, hol egészséges iróniával felvázolt börtönportrék (a rabtársaké, a vallatóké) megállják az igényes kritikai elemzés próbáját, hanem az az adott szituációból fakadó drámaiság is, hogy a szerző és java sorsosai — egy Angyal István, egy Obersovszky Gyúfa —, elkötelezett emberek voltak, maga **Eörsi** pedig vállalja még korábbi Rákosi verseit is, az utólagos kiábrándultság jelzésével. S így a Lukács-tanítvány filozófiai pedantériájával megfogalmazott konklúzió nyomán kirajzolódik a kötetből egyfajta, erkölcsi hierarchia: „A börtönben különösen megoldhatatlannak bizonyult a rendszer legnagyobb pedagógiai problémája: hogy az általa hirdetett, sőt államvallássá emelt kommunista elvek és értékek, ha komolyan vesszük őket, előbb-utóbb az ő gyökereire emelik fejszéküket” — írja egyhelyütt, s ez az elemzés mostanság is érvényes, következményei belejátszanak a mai változásokba.

A közvetlen, napi kényelmetlenségeken túl, egyvalami csüggeszti a rabok életét: a bezártságban úgy tűnik, hogy a külső világ mindenestül elfogadta a rabtartók érveit, s ezt a látszatot csak erősíti a halálraítélt társaik kivégzésének híre s olykor füllel hallható jele.

A közhangulat azonban, mint tudjuk, búvápatakként kanyarog a társadalomban, s amikor **Eörsi** az elmúlt években papírra vetette emlékeit azt abban a tudatban tehetné, hogy ügyének olykor szkepszissel megfogalmazott igaza bebizonyosodott. Az elégtételérzést azonban nem fogalmazza meg utólag a könyvben — ez, úgy tűnik, helyesen csupán az olvasó tudatából vetül rá az elmondottakra.

Lukácsy András